

Ролята на стратегиите за интелигентна специализация на регионите в контекста на реформираната кохезионна политика на ЕС

Страхил Карапчански, Боряна Станчева

***Role of regional smart specialization strategies in the context of reformed Cohesion Policy of the EU:** The paper provides an overview over the RIS3 approach that has been newly introduced in the framework of the reformed Cohesion Policy of the EU for the programming period 2014 – 2020. In addition, it analyses the added value for the European regions that plan their long-term development on the basis of innovation strategies for smart specialization.*

Key words: RIS 3, smart specialization, R&D policies, innovations, Cohesion policy

ВЪВЕДЕНИЕ

Стратегията на ЕС „Европа 2020“ очертава средносрочен хоризонт за развитие на европейските икономически и социални екосистеми, като определя три ключови, взаимосвързани приоритета: интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Актуалният дневен ред на Съюза замества Лисабонска стратегия, чийто успех е поставен под съмнение, и утвърждава споделена от държавите-членки визия в отговор на икономическите предизвикателства и структурни дефицити в Европа. Интелигентният растеж е тясно обвързан с икономика, основана на знания и иновации, устойчивият ръст стимулира ефективното използване на ресурсите и изграждането на екологична икономика с конкурентоспособен профил, докато приобщаващият растеж се фокусира върху повишаването на заетостта и преодоляването на широкоспектърните дисбаланси. Трите приоритета намират конкретен израз в пет цели: увеличаване на заетостта до 75% за хора между 20 и 64 г.; заделяне на 3% от БВП на ЕС за научноизследователска и развойна дейност; постигане на т. нар. цели „20-20-20“ за устойчиво климатично и енергийно развитие; намаляване дела на отпадащите от средното образование под 10% и повишаване дела на завършилите висше образование между 30 и 34 г. до 40%; редуциране на поставените в риск от бедност и социална изолация хора с 20 млн. души.

Централен за Стратегията „Европа 2020“ е подходът за интегрирано управление на иновациите и иновационните политики – както на национално, така и на поднационално равнище. За да отключат европейския, регионален и местен потенциал за икономически напредък, движен от разработването на иновации и инвестирането в научноизследователска работа, европейските институции лансират концепцията за интелигентна специализация. Тази иновация в планирането на политиките в ЕС, в частност на Икономическото, социално и териториално сближаване, поставя фокус върху анализ на силните и слаби страни на държавите членки и техните региони, който води до стратегическо икономическо профилиране и концентриране на ресурси за по-ефективни резултати.

Настоящата статия анализира ролята на стратегиите за интелигентна специализация на регионите в контекста на реформираната Кохезионна политика на ЕС през програмния период 2014 – 2020 г., като се опитва да идентифицира практическите ползи от прилагане на подхода в дългосрочен план.

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ НА РЕГИОНИТЕ КАТО КЛЮЧОВА РЕФОРМА В КОХЕЗИОННАТА ПОЛИТИКА НА ЕС ДО 2020 Г.

Процесът по интелигентно специализиране е свързан с насочване на ресурси от знания и свързването им с консенсусно дефинирани от заинтересованите страни приоритетни икономически дейности. Новият подход на планиране в ЕС кореспондира с принципа на "предприемаческото откритие". Той се състои в

консолидиране на усилия между институции, предприемачески сектор и индустрия за идентифициране на неповторими конкурентни предимства, адаптирани към местните специфични условия, капацитет и потенциал. Европейската комисия разглежда интелигентната специализация на регионите като дългосрочно управление на ресурси идеи, а не като линеен процес с крайна цел. Профилирането цели гарантирането на адекватна връзка между потребностите и възможностите на местния пазар, както и ефективното стимулиране на сфери с добавена стойност за икономиката и с конкурентоспособен профил в европейски и международен план.

Възприетата в стратегиите за интелигентна специализация дефиниция за понятието „иновация“ се простира до широки смислови ареали. Освен научноизследователската и производствена дейност, към областите с висок иновационен потенциал се нареждат културните и творчески индустрии, социалните иновации, нетрадиционните модели за правене на бизнес, както и базираните на практиката, нетехнологични нововъведения²⁰⁹. Иновационната стратегия на България, например, използва разбиране за "въвеждане в употреба на някакъв нов или значително подобрен продукт (стока или услуга) или производствен процес, на нов метод за маркетинг или на нов организационен метод в търговската практика, организацията на работните места или вътрешните връзки, които създават пазарни предимства и при това повишават конкурентоспособността на фирмите"²¹⁰. Съществува класификация на иновациите, според която те се поделят на продуктови, процесни, организационни и маркетингови. Освен това, иновирането може да се разглежда като линейно и интерактивно. Докато в първия случай водещ е научноизследователският подход и инвестициите в изследвания и развойна дейност, то във втория на преден план излиза тясната координация между наука и практиката, с приобщаване на множество заинтересовани страни в интерактивен процес на приложно взаимодействие отдолу-нагоре.

Комисията аргументира необходимостта от национални и регионални стратегии за интелигентна специализация в съобщение от октомври 2010 г. със заглавие „Приноят на регионалната политика за интелигентен растеж в рамките на Стратегията „Европа 2020“. Документите се представят като ключов инструмент в рамките на системата за многостепенно управление на политики в областта на научните изследвания и иновациите. Комисията допълва, че интелигентното специализиране се основава на взаимодействие отдолу-нагоре, като включва широк кръг от заинтересовани страни – университети, научноизследователски центрове и институти, малки и средни предприятия, индустриалци и работодатели, органи на държавната и местна власт. Фокусът е поставен не само върху идентифициране на обещаващи икономически сектори, но и върху анализ на външните предизвикателства и слабите страни на икономическата и иновационна среда. Съветът на Европейския съюз, в който участват ресорни министри от държави-членки реферира към идеята за интелигентна специализация на регионите, като взема отношение по пилотния в рамките на инициативата проект „Съюз за иновации“²¹¹. В своите заключение Съветът обръща внимание, че това е процес, „при който всеки регион надгражда над собствените си сили, за да направлява определянето на приоритетите в национални и регионални иновационни стратегии, както и трансгранично сътрудничество, когато е уместно“²¹². В тази връзка, националните министри приветстват подхода и приканват държавите-членки да го интегрират в управлението на своите иновационни системи.

²⁰⁹ Вж. *Ръководство за научноизследователски и иновационни стратегии за интелигентна специализация* РИС 3. Май 2012.

²¹⁰ *ИСИС на Република България 2014 – 2020 г.*, по Manuel d'Oslo 3e édition, © OECD/EUROPEAN COMMUNITIES 2005.

²¹¹ *Innovation Union*. http://ec.europa.eu/research/innovation-union/index_en.cfm.

²¹² *Заключения на Съвета относно "Съюза за иновации" за Европа*, 3049-то заседание на Съвета по конкурентоспособност. Брюксел, 26 ноември 2010 г.

Особено значение придобиват РИСЗ²¹³ стратегиите в контекста на реформираната през настоящия програмен период Политика за икономическо, социално и териториално сближаване на ЕС, към чиито цели те директно се отнасят. До 2020 г. Кохезионната политика се стреми да постигне цели, обединени в 11 тематични области, сред които се нареждат сфери като научноизследователска дейност и иновации, конкурентоспособност, образование и учене през целия живот, информационни и комуникационни технологии. По-конкретно, стратегиите за интелигентна специализация имат пряка връзка към следните стратегически стълбове, дефинирани в Регламент ЕС 1303/2013:

- Тематична цел 1: Засилване на научноизследователската дейност, технологичното развитие и иновациите.
- Тематична цел 3: Повишаване на конкурентоспособността на МСП и на селскостопанския сектор, на сектора на рибарството и аквакултурите.
- Тематична цел 4: Подпомагане на преминаването към нисковъглеродна икономика във всички сектори.
- Тематична цел 6: Съхраняване и опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност.

По същество, въвеждането на РИСЗ подхода при планирането и изпълнените на национални и регионални политики изпълнява ролята на решаващ елемент от реформирания дизайн на Политиката по сближаване. Европейската комисия инициира обвързването на приемането на иновационни и изследователски стратегии за интелигентна специализация с осигуряването на достъп до финансиране от Структурните и инвестиционни фондове на ЕС 2014-2020 г. В частност, наличието на подобни стратегически документи се схваща като необходимо условие за получаване на финансови ресурси от Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР), който е и основният финансов инструмент на европейската регионална политика. Що се отнася до българския случай, разработването на национална иновационна стратегия за интелигентна специализация предопределя старта на релевантните оперативни програми „Региони в растеж“, „Иновации и конкурентоспособност“ и „Наука и образование за интелигентен растеж“. Принципът на интелигентната специализация допринася за прилагане на интегриран подход и координация в усилията на държавите-членки за преодоляване на регионалните дисбаланси и дефицити.

Стратегиите принадлежат към йерархичен ред от РИСЗ базирани на конкретно място програми за икономическа трансформация. Структурата им следва шест стъпки на реализация:

1. Анализ на националния/регионалния контекст и потенциала за иновации.
2. Създаване на здрава и всеобхватна структура на управление.
3. Изработване на обща визия за бъдещето на страната/региона.
4. Подбор на ограничен брой приоритети за национално/регионално развитие.
5. Създаване на подходящ микс от политики.
6. Интегриране на механизми за мониторинг и оценка²¹⁴.

При това, цялостният процес е изграден върху придържането към пет основни акцента:

- Фокусиране на политическа подкрепа и инвестиции върху ключови национални/регионални приоритети, предизвикателства и потребности за основано на знанието развитие, включително мерки, свързани с ИКТ.
- Надграждане върху силните страни, конкурентните предимства и потенциала за високи постижения.

²¹³ RIS3 – изследователски и иновационни стратегии за интелигентна специализация.

²¹⁴ Вж. *Ръководство за научноизследователски и иновационни стратегии за интелигентна специализация РИС 3*. Май 2012.

- Подкрепа на технологичните, както и базираните на практиката иновации, стимулиране на инвестициите в частния сектор.
- Приобщаване на заинтересованите страни и насърчаване на иновациите и експериментите.
- Включване на надеждни системи за мониторинг и оценка.

За да катализира положителните ефекти от фокусираното икономическо развитие, Стратегията "Европа 2020" концептуализира седем пилотни инициативи, които добавят стойност към трите европейски модели за растеж и ги правят по-ефективни, устойчиви и гъвкави: интелигентен растеж (Програма в областта на цифровите технологии за Европа (с фокус върху потенциала на ИКТ); Съюз за иновации (с фокус върху създаване на среда, подкрепяща иновации за растеж); Младешта в движение); устойчив растеж (Европа за ефективно използване на ресурсите; Индустриална политика за ерата на глобализацията; приобщаващ растеж (Програма за нови умения и работни места; Европейска платформа срещу бедността).

С Решение на Министерски съвет от ноември 2014 г. е одобрен проект на Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България за периода 2014-2020 г., като по този начин се изпълнява задължителното предварително условие съгласно актовете на европейските институции. Тя се разглежда като динамичен документ, подлежащ на постоянен процес по оценка и мониторинг на поставените цели. Иновационната стратегия дефинира средносрочна визия за развитие на страната, според която „България да направи до 2020 година качествен скок в иновационното си представяне на ниво ЕС за справяне с обществените предизвикателства в сферата на демографията, устойчивото развитие, интелектуалния капитал и здравето на нацията“²¹⁵. В допълнение, документът цели придвижването на държавата от групата на т.нар. „плахи иноватори“ към тази на „умерените иноватори“, към която принадлежат по-голямата част от държавите в Централна и Източна Европа. В тази връзка в стратегията са формулирани две оперативни цели:

- Цел 1: Фокусиране на инвестициите за развитие на иновационния потенциал в идентифицираните тематични области (за създаване и развитие на нови технологии, водещи към конкурентни предимства и повишаване на добавена стойност на националните продукти и услуги);
- Цел 2: Подкрепа за ускорено усвояване на технологии, методи и др. подобряващи ресурсната ефективност и прилагането на ИКТ в предприятията от цялата промишленост.

На базата на направения от експертния екип, разработил Иновационната стратегия, анализ, както и оглед на картографираните по региони икономически сектори с потенциал, са изведени няколко тематични области за целенасочена подкрепа и инвестиции – мехатроника и чисти технологии, информатика и информационни и комуникационни технологии, индустрии за здравословен живот и биотехнологии, нови технологии в креативните и рекреативните индустрии.

В съответствие с националната визия за подпомагане на НИРД сектора и иновациите стартира разработването на Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Северен централен район за планиране до 2020 г. (ниво NUTS II). Вмествайки се в идентифицираната на национално равнище рамка за развитие, документът очертава конкретните силни страни на района, в чийто граници попада областите Русе, Силистра, Велико Търново, Габрово и Разград). Към 2020 г. те трябва да принадлежат към регион с конкурентоспособна икономика, основана на по-ефективно използване на наличните ресурси, с развити сектори с конкурентни

²¹⁵ Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България 2014-2020. Вариант 15.10.2015. http://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/innovations/ris3_15_10_2015bg.pdf.

предимства, осигуряващи нови работни места, високи доходи и пълноценна социална, творческа и професионална реализация. Стратегията откроява секторите „хранително-вкусова промишленост“, „мехатроника и нанотехнологии“, „креативни индустрии и туризъм“ и „здравословен живот“ като икономически сфери с конкурентни за района предимства.

През 2015 г. Русе се превръща в първата българска община, която подготвя Иновационна стратегия за интелигентна специализация за управление на инвестициите в иновации и НИРД до 2020 г. Целта на документа е да направи местната икономика по-конкурентоспособна и базирана на концентрирането на предприемачески, технологични, научни, човешки, културни и творчески ресурси за стимулиране на научноизследователския и иновационен потенциал. Добавената стойност на Иновационна стратегия на Русе се състои в привеждането на релевантни примери и практически казуси, демонстриращи ползата от РИСЗ подхода при определянето на цялостния микс от политики за регионално развитие. Обхващащ 20 общини, регионът около Айндховен се смята за високотехнологичния двигател на холандската икономика. Заедно с международното летище в Амстердам и пристанището в Ротердам, т.нар. *Brainport Eindhoven Region* е един от генераторите на икономически растеж. За да канализират инвестициите в иновации, вземащите решения приемат стратегически документ за интелигентна специализация *Brainport 2020*, който формулира три "топ клъстера" и свързани с тях "клъстери в развитие".

Друг пример идва от Австрия. Иновационната екосистема в провинция Долна Австрия се развива при липса на доминиращ икономически сектор, но при значителна активност и принос на малките предприятия. Регионът капитализира и от близостта си до австрийската столица Виена, която традиционно заема челните места в световни класации за иновативни политики и публични услуги. С оглед на това, Долна Австрия решава да инвестира не в икономически сектори, а във функционални приоритети като изграждане на технологични паркове, стимулиране учредяването на клъстери, които да се специализират в нишови технологии, процеси или пазари, и т.н.

Като еталон за приобщаване на заинтересовани страни съгласно принципа на „предприемаческото откритие“ може да послужи инициатива, идваща от немската провинция Баден-Вюртемберг, която сама по себе си би могла да бъде тълкувана като публична иновация. Институционализира се състезание за идеи "RegioWIN – регионална конкурентоспособност чрез иновации и устойчивост". По този начин се осигурява обществена платформа за широко участие чрез обсъждане на споделена визия за силните страни и възможностите пред региона. На тази основа се дискутират адекватни стратегии за дългосрочно развитие на конкурентоспособен иновационен профил на региона. Състезанието кулминира в разработване на регионални концепции за развитие с включени пилотни проекти, които са подложени на гласуване от представителите на местните общности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В обобщение, при разработването на иновационните стратегии за интелигентна специализация се следват четири водещи принципа:

- Труден / избор и критична маса – концентриране на приоритети и ресурси;
- Конкурентно предимство – съчетаване потенциала на НИРД сектора с изискванията на бизнеса чрез предприемачески процес на откриване;
- Свързаност и клъстери – задвижване на специализираната технологична диверсификация чрез създаване на клъстери и междусекторни партньорства;
- Съвместно ръководство – изграждане на ефективни иновационни системи на базата на публично-частно партньорство.

Включването на иновационните стратегии в гръбнака на Кохезионната политика на ЕС до 2020 г. отразява волята на европейските институции за прилагане на интегриран подход при управление на секторните политики, повишаване на инвестициите в иновационни и научноизследователски дейности, подобряване на условията и инфраструктурата за НИРД и иновации, профилиране на местното икономическо развитие, нарастване обема на преките чуждестранни и местните инвестиции. Мери Гейгън-Куин, комисар с ресор „Изследователска дейност, иновации и наука“, аргументира необходимостта от РИС3 с твърдението, че „крайната цел е да се стимулира и развие в цяла Европа това равнище на световна класа и върхови постижения, които в момента се ограничават само до няколко региона в ЕС“²¹⁶.

ЛИТЕРАТУРА:

[1] *Заклучения на Съвета относно “Съюза за иновации” за Европа*, 3049-то заседание на Съвета по конкурентоспособност. Брюксел, 26 ноември 2010 г.

[2] *Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България 2014-2020*. Вариант 15.10.2015.

http://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/innovations/ris3_15_10_2015bg.pdf

[3] *ИСИС на Република България 2014 – 2020 г.*, по Manuel d’Oslo 3e édition, © OECD/EUROPEAN COMMUNITIES 2005.

[4] *ИСИС на Община Русе за периода 2014-2020 г.*

[5] *Ръководство за научноизследователски и иновационни стратегии за интелигентна специализация РИС 3*. Май 2012.

[6] *Innovation Union*. http://ec.europa.eu/research/innovation-union/index_en.cfm.

[7] *Towards regional specialisation*. <http://www.interreg4c.eu/focus-on-smart-specialisation>.

За контакти:

Гл. ас. д-р Страхил Карапчански, Катедра „Европеистика и международни отношения“, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 082 888 790, e-mail: skarapchanski@uni-ruse.bg.

Докторант Боряна Станчева, Катедра “Европеистика и международни отношения”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 082 888 790, e-mail: bstancheva@uni-ruse.bg.

Докладът е рецензиран

²¹⁶ *Towards regional specialisation*. <http://www.interreg4c.eu/focus-on-smart-specialisation>.